

*PÜSÖK Sarolta*¹:

*Akadémiai etika és integritás – gondolatok egy új egyetemi tantárgy margójára*²

*Abstract. Academic Ethics and Integrity –
Thoughts on a New University Course.*

The study discusses the origin and the necessity for the subject *Academic Ethics and Integrity* by presenting the highlights of professional discourses of the Hungarian and Romanian language area.

The cited literature shows that in the last decades' research ethics and integrity have been breached in many ways. The crisis management strategy involves the enactment of a law that introduces *Academic Ethics and Integrity* as a compulsory university subject. The present study delineates the topics related to the subject (e.g. questions regarding the integrity of researcher/teacher and publishing activity; legal documents, presentation of the organizations), but the most important scope was to adjust the topics of the subject to the particular situation of the faculties of theology. Thus, the new compulsory subject offers freedom to raise awareness about the meaning of theology and its role in society and academic setting. Lastly, it is argued that the subject gives excellent space for debating and construing questions of intellectuality in the 21st century.

Keywords: academic ethics, integrity, intellectuality, research ethics in theology, ALLEA code

¹ Egyetemi docens – Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Református Tanárképző és Zeneművészeti Kar; e-mail: sarolta.pusok@ubbcluj.ro.

² Az alábbi tanulmánnyal szeretettel köszöntöm Visky Béla pályatársat, a derűs és bizalomerősítő kollegiális beszélgetések emlékére.

Bevezető gondolatok

Az alábbi tanulmány egy tantárgy születésének körülményeiről, eredetéről szól röviden, a magyar és román nyelvterületen ezt övező szakmai diszkurzus fontosabb mozzanatainak felvillantása által. A vonatkozó jogi dokumentumok alapján vázolja a tantárgyhoz tartozó legfontosabb témaköröket. A tanulmány legfőbb célja a tantárgynak arra a pozitív hozadékára rámutatni, amely a jogi szabályozásokon, előírásokon túl azt az etikai többletet jelenti, amely az akadémiai élet, az értelmiségi lét értékeivel foglalkozik.

A kutatói munka etikai vonatkozásai az utóbbi három évtizedben

A földrengéseket megelőző apró földmozgásokat a finomra hangolt szeizmográfok akkor is érzékelik, amikor az ember még mit sem sejt a közelgő veszélyről. A közelmúltban a média címdalaira került plágiumbotrányok, vagy egyes egyetemi oktatók erkölcsileg minősíthetetlen viselkedése a közvéleményt váratlan földrengésként rázta meg. Akadémiai körökben azonban az utóbbi fél évszázadban (a keleti tömb országaiiban csak a rendszerváltást követően) szaktanulmányok és a kutatási etikával foglalkozó bizottságok egész sora próbálta a szeizmográf szerepét betölteni és jelezni azokat a veszélyes erkölcsi csúszásokat, amelyek végzetes összeomlásokhoz vezethetnek, ha időben nem teszik „földrengésbiztossá” a tudományos világ építményeit.

Az akadémiai életben tapasztalható erkölcsi romlás nem magyarázható a társadalom szekularizációjának folyamatával, hiszen az alapvető becsületességet nem tekinthetjük kizárólag keresztyén „specialitásnak”. A kérdés elemzői emlékeztetnek egy sokkal kézzelfoghatóbb okra, jelesül az egyetemek tanrendjének és típusának változásaira. A 19. század végéig az etika, „erkölcsfilozófia” néven, az egyetemi oktatás befejezésének egyik koronaékszere, előkelő (gyakorta a rektor által oktatott) tantárgya volt.³ Az erkölcsi tartás mellett küldetésudatot, a közösség szolgálatának fontosságát is elültette a hallgatók szívébe. A tantárgy kimaradt az oktatásból, de lassan a fejekből/szívekből is kikopott

³ TOMKA János (2017): Kell-e etikát tanítani? In: *Magyar Református Nevelés – Református pedagógiai folyóirat*. 2017/1. 15–33. 22–23. <http://refpedi.hu/mrn2017/01/> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

az az értékrend, amelyet képviselt. A 20. század folyamán a „vasfüggöny” mindkét oldalán megjelentek olyan tényezők, amelyek tovább rontották a helyzetet. A nyugati társadalmakban az egyházaktól, de gyakorta az államtól is függetlenné váló egyetemek a szabadságukért cserébe típusváltáson mentek át, és egyre inkább a vállalkozói, az üzleti élet részei lettek. Az önfenntartásnak, a nyereségesség fokozásának mentén gyakran a hasznossági elv, a gyakorlati ész által diktált célok tolultak előre. A keleti tömb országokban pedig évtizedeken át a szabadság megnyirbálása, az integritás megsértése jellemezte az egyetemi életet, a tudomány világát is, ahogyan a totalitárius diktatúra egészét, ahol az ideológiák alapján döntő „elvtársak” mind a hallgatók, mind az oktatók kiválasztásánál a kontraszelekció káros gyakorlatát vezették be. Az egyetemek a legtehetségesebb jelöltet is kénytelenek voltak elutasítani, ha a káderes „osztályidegennek”, „rendszerellenesnek” stb. nyilvánította őket. Akik mégis bekerültek a felsőoktatási vagy kutatói körökbe, számolniuk kellett az állandó ellenőrzés korlátaival minden szakterületen. „A megbízhatóság kategóriájának alkalmazása a teológiai oktatásban úgy jelentkezett, hogy voltak kérdések, amikről csak meghatározott személyek nyilatkozhattak, írhattak, taníthattak.”⁴

A kommunizmus éveiben oly mértékben sérült az akadémiai integritás elve, hogy jóérezsű szerző nem is nyilvánult meg ebben a kérdésben, hiszen ha az igazat nem írhatta meg, akkor inkább tabutémaként kezelte. A rendszerváltást követően a keleti tömbben is újra lehetett, és kellett is beszélni az akadémiai etika és integritás kérdésköréről, hiszen több évtizedes lemaradást kellett pótolni. Az első tanulmányok értelemszerűen a nyugati szakirodalmat ismertetik, vagy arra hivatkoznak. 1990-ben a *Magyar Tudomány* folyóiratban jelenik meg a Fenyő Béla által jegyzett recenzió, amely Clarc Kerrnek, a Kaliforniai Egyetem volt elnökének (1958–1967) a témában megjelent irányszabó publikációját ismerteti. A közgazdász professzor helyzetjelentése lesújtó ugyan, de a 20. századi változások, az egyháztól való elszakadás ellenére azt állítja – Lord Ashbyvel vitázva –, hogy az „1860 és 1960 közötti időszak az etikai normák kiteljesedésének az ideje ezen a téren”, tehát nem egyértelműen egy lefele tartó folyamat jellemzi az átalakulás korának akadémiai erkölcsét. Azt azonban elismeri, hogy 1960 után egyfajta „etikai erózió” indult el, hiszen „némelyek számára a társadalmi és politikai célok fontosabbá váltak a tudás művelésében irányt adó etikánál... Ehhez járul az az erősödő kísértés, hogy az egyetemi

⁴ BÖLCSKEI Gusztáv (2013): Mennyiben európai a magyar teológia? In: *Collegium Doctorum*. 33-42. 34. <http://dc.reformatus.hu/data/2014/07/12/dc2013.pdf> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

oktatók az anyagiakat hajszolva üzletemberekké válnak”,⁵ hiszen a szakmai tanácsadás és a szabadalmak eladása jövedelmezőbbnek bizonyult a kutatási eredmények ingyen megosztásánál, önzetlen közlésénél. Felelőset, hogy a hallgatók kiválasztása és az előléptetések terén is jelentkeznek hibák, a politika pedig annyira átítatja az akadémiai életet, hogy egyes előadók a népszerűségük féltése miatt bizonyos témákról nem is nyilatkoznak. Nehezményezi az oktatók részéről az intézményük iránti lojalitás hiányát, és szembeesít a személyes konfliktusok kiábrándító tényével: „Az iparban csak ritkán törekednek az ellenfél személyes presztízsének megsemmisítésére, ellenben az egyetemek világában némely konfliktus olyan személyes ügygé válik, amelyben semmilyen eszközt nem tekintenek elvetendőnek, s némely viszály soha nem ér véget.”⁶ Kerr tanulmánya vitaindító, elgondolkodtató, s bár az átfogó válságkezelési stratégiák megalkotása mások dolga lesz, egyfajta kezdetként mégis felidéri pályatársának, Lord Ashby-nek azt az ötletét, hogy az akadémiai élet szereplői tegyenek a hippokratészi eskükhöz hasonlót, ami a „tudomány-nak belső integritásán” alapulna.⁷

A nemzetközi tudományos életben tapasztalt aggódó megállapítások és a nyomukban következő konstruktív javaslatok időeltolódással ugyan, de a rendszerváltást követően a magyar tudományos közleményekben is megjelennek. Gligor Jánosnak a 2008-ban közölt tanulmánya átfogó képet nyújt az előző két évtizednek a kutatásetika témájában magyar szerzőktől megjelent közleményekről és az általuk tárgyalt témakörökről. A vitatott kérdések önmagukért beszélnek, de az ezeket összefoglaló munkáját nem pusztán leírásnak szánja, hanem alkalmasnak tekinti őket arra is, hogy igazolja állítását, miszerint „az erkölcsi gyakorlat pozitív változása sajnos nem igazán tapasztalható, holott erre napjainkban az elektronika és az internet világában még nagyobb szükség lenne[,] mint korábban.”⁸

⁵ FENYŐ Béla (1990): A tudományos etika és az egyetemi oktatók (*Minerva*, 1989. nyár-ősz), In: *Magyar Tudomány*. 1990/8. 982–985. 985. http://real-j.mtak.hu/146/1/MATUD_1990.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

⁶ I. m. 982.

⁷ Uo.

⁸ GLIGOR János (2008): A tudományos kutatás és a publikálás etikai kérdéseiről, In: *Hadtudomány*. 18, 3–4. 140–152. 151. Online változat: <https://docplayer.hu/17763058-A-tudomanyos-kutatas-es-a-publikalas-etikai-kerdeseirol.html> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

Érdekes volna a téma fonalát minden tudományterületen végigvezetni, de ezúttal csak a református vonatkozásait fogjuk külön is megvizsgálni. A kutatás, oktatás, tudásátadás megoldásért kiáltó állapotát a rendszerváltást követően a magyar református közösség is érzékelte. A rendszerváltást követően Magyarországon számos iskola került vissza egyházi fennhatóság alá, és fokozta a kihívás nagyságát az a tény, amikor az iskola ún. táblacserés módon vált ismét felekezeti intézménnyé, azaz mind a tanulók, mind a tanárok zöme a régi maradt. Romániában nem alakult újra a háború előtti felekezeti iskolarendszer, de a kilenc református kollégium fokozatosan, óvodától érettségig biztosítani tudja a felekezeti oktatáshoz ragaszkodó családok gyerekeinek az intézményi keretet. Sokat vitáznak még ma is arról, hogy milyennek kell lennie az egyházi iskolának, milyen többletet nyújthat, de legalábbis hogyan kell kialakítani azt az arculatot, amelyről leolvashatóak a felekezeti jellegből fakadó pozitív vonások. A kérdésre adott válaszok összességével most nem foglalkozunk. Egyik korai felismerés azonban beleillik a tárgyalt témakörbe, ugyanis épp azt fogalmazza meg, hogy ezeket a tanintézeteket olyan erkölcsi magaslatra kell felemelni, amely mind a tanárok, mind a hallgatók számára etikai élelást és széles döntési távlatot biztosít. A magasztos célok megfogalmazása aránylag egyszerű feladat, de a megvalósítás jóval bonyolultabb, hiszen a megoldások többsége vitatható, mert többtényezős függvény az alkalmazásuk. Immár történelmi tény, hogy a fenti cél megvalósítása érdekében az Országos Református Tanáregyesület 1998-ban megalkotott és elfogadott egy irányadó dokumentumot, az *ETIKAI KÓDEX-et a Magyarországi Református Egyház közoktatási intézményeiben dolgozó pedagógusok számára*.⁹ A Kódex a Kárpát-medence többi református tanintézete számára is mérvadó a maga belső szabályzatának megalkotásában, de önmagában nem elégséges a fenti cél eléréséhez.

A jogi keret és az etikum valóságba ültetése közötti szakadék áthidalása még két évtized után is komoly kérdés, hiszen oly sok más tényezőre is oda kell figyelni, amely több szakaszos és összefogást igénylő feladat. Ilyen összefogásnak minősülnek a tudományos konferenciák, munkacsoportok kezdeményezései, stratégiai tervek kidolgozása.

⁹ *ETIKAI KÓDEX: A Magyarországi Református Egyház közoktatási intézményeiben dolgozó pedagógusok számára*. Országos Református Tanáregyesület (ORTE), 1998. Online változat: <https://docplayer.hu/3536351-Etikai-kodex-a-magyarorszag-i-reformatus-egyhas-kozoktatasi-intezmenyeiben-dolgozo-pedagogusok-szamara-orszagos-reformatus-tanaregyesulet-orte-1998.html> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

A fenti sort gyarapítja például a Református Pedagógiai Intézet 2017-es nemzetközi konferenciája *Hitvallás és hivatás* címmel, amely lehetőséget teremtett többek között az Etikai kódex szükségességének és mibenlétének vizsgálatára is. A hivatás-etika és a jogi háttér kapcsolatát taglaló előadásban elhangzott, hogy a pedagógusi hivatás gyakorlása ma is erkölcsi tartást igényel, de „etikai elvárások megfogalmazása és széles körű elfogadása nem megy egyik napról a másikra.” – a tanulmány szerzője szerint „a jogszabályilag előírt, érdemi szakmapolitikai – és akár ösztársadalmi – vita nélkül bevezetett szabályrendszereknek több a kára, mint a haszna.”¹⁰ A fenti sorok nyilván nem a szabályok megalkotásában igényelnek valamiféle társadalmi konszenzust, hiszen azok akár az etikai normák relativizálásához is vezethetnének. A szabályrendeletek megalkotásában szabad és kell is a biblikus és hitvallási alapokhoz ragaszkodni, akár az éppen divatos korszellem ellenére is, de ezek elfogadtatása már jóval hosszadalmasabb, körütekintést igénylő feladat. A szabályok parancsszerű bevezetése könnyen vezethetne pusztá látszat fenntartásához, ketős morálhoz, kelletlen képmutatáshoz. A látszattmegoldások is a belső azonosulás hiányából fakadnak, azok a sajnálatos esetek, amikor egy-egy döntés, eljárás megfelel a paragrafusok betűinek, de annak az etikai töltetnek, amelyen alapulnak, már nem, azaz jogilag helytállóak, de nem etikusak. Mindenkinek érdeke, hogy ezeket a szabályokat az érintettek valóban magukénak érezzék, és ehhez teret kell engedni a kérdések, aggodalmak megfogalmazásának is. A szabályok „nosztrifikálásának” folyamata akkor ér véget, amikor – jelen esetben a pedagógus – saját meggyőződésből valljuk magunkénak a külféle előírásokat, és többé nem külső kényszer, hanem belülről fakadó késztetést látunk bennük a jóra. Ideális esetben az etikai normáknak szívbe írt valóságként kell megjelenüek. A konferencián az Etikai kódexet ismertető előadó nem véletlenül vezette fel előadását az alábbi bibliai idézettel: „Krisztus lakjék a ti szívetekben” (Ef 3,17), hiszen ahol ez maradéktalanul megvalósul, ott még csak afféle számárvezetőként sincs szükség a kódex előírásaira, mert magától teljesülne az az elvárás, „hogy minden református intézményben szolgáló pedagógus cselekedete és annak indulata a krisztusi szándék szerint

¹⁰ SZONTAGH Pál (2017): Erkölcs, jog, hivatás-etika, pedagógus-etika – protestáns kitekintéssel, In: *Magyar Református Nevelés – Református pedagógiai folyóirat*. 2017/1, 35–48. 46. <http://refpedi.hu/mrn2017/01/> (utolsó mektekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

történjen, abból induljon ki és mércéje is ahhoz legyen igazítva.”¹¹ A fenti elvárás végeredményének szinonimájaként akár a becsületesség fogalmát is használhatjuk, amely nem csupán a teológiai szakirodalomban jelenik meg, de általános elvárásnak mondható a kutatói, oktatói munka minden vonatkozásában. „A kutatói etika fogalmát a neves fizikus, Feynman »abszolút becsületességként« értelmezi.” – olvassuk Fóris Ágota tanulmányában, amely nyilván a fizikus szavai szerint sem valamiféle tökéletes embert jelent, hanem olyat, aki teljes lényével igyekszik, törekszik.¹²

Mi történik akkor, ha a helyes etikai törekvés nem szívbe írt valóság sem a Krisztus iránti elkötelezettség, sem másmilyen belső készítés által? A kérdésre természetesen ezúttal is többféle megoldási kísérlettel válaszolhatunk, de az egyetem, és általában az oktatói intézmények világában a legkézenfekvőbb válasz, hogy tanítani kell, akkor is, ha a kimenetele nem egyedül a tanítói szándék helyességén múlik. Tanítani, mégpedig nem szakoktatás gyanánt, hanem nevelésként. Az információáradat korábban egyébként egy tanintézmény sem elégedhet meg pusztán ismeretközvetítéssel, hanem a nevelés feladatát is fel kell vállalnia, hogy helyes etikai döntésekre készítse a rábízottakat (tanulókat, hallgatókat, majdani nevelőket). Ma is érvényes a felekezeti iskolák újraindításának korszakában elhangzott figyelmeztetés: „Nevelés ahhoz kell, hogy az ismerethez lelkiismeretet is adjak, és az ismereteim elméleti igazságát a lelkiismeretem életigazságának a rendjébe tagoljam, és úgy használjam fel az ismereteimet, hogy azok a lelkiismeretemet is gazdagítsák, és a mások lelkiismeretét ne sértsék.”¹³ A 2017-es *Hitvallás és hivatás* konferencián Tomka János előadása is az etika tanításának szükségessége mellett érvel, de mielőtt ezt megtenné, szembesíti a hallgatót az akadémiai élet erkölcsi minőségének romlását

¹¹ CSERNABURCZKY Ferenc (2017): A pedagógusokkal szembeni etikai elvárások a református köznevelésben, In: *Magyar Református Nevelés – Református pedagógiai folyóirat* 2017/1, 56–66. 56. <http://refpedi.hu/mrn2017/01/> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

¹² FÓRIS Ágota (2012): Írott és íratlan szabályok a kutatásban – a kutatói etika. In: Sepsi Enikő (szerk.) *Tudomány és etika. Studia Caroliensia*. Budapest, KRE–L’Harmattan Kiadó. 203–218. 205. ISSN 1419-1334, http://real.mtak.hu/27020/1/Foris_2013_A%20kutat%C3%B3i%20etika....pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

¹³ HEGEDŰS Lóránt (1996): Hit, erkölcs, nevelés, In: Jancsó Kálmánné – Kelemenné Farkas Márta – Korzenszky Richárd (szerk.): *Evangéliumi nevelés Lélekben és Igazságban*. Pannonthalma, Bencés Kiadó és Terjesztő Kft. 7–18. 11.

jelző keserű tapasztalati tényekkel (saját példái és a szakirodalmi források által). Emlékeztet arra, hogy a legragyogóbb törvényi keretek sem vezetnek megnyugtató eredményekhez, ameddig az intézményi morál és a magánéleti erkölcsiség nincs összhangban egymással. Súlyosbítja a helyzetet, amikor maguk az előljárók is rossz példával járnak elől. A „munkahelyi erkölcs egy másfajta kettőségre utal az a tény, hogy gyakran nem egyezik meg a meghirdetett szervezeti etika a vezetők által képviselt erkölccsel.”¹⁴ A Tomka által bemutatott látélet sem öröndetes, ahogyan a szakirodalom többi elemzése is lehangoló képet fest az akadémiai élet erkölcsi szintjéről. A magyar szerző arra is figyelmeztet, hogy az erkölcsi vétségek elkövetőinek zöme nincs is tisztában tetteinek súlyával, ezért „Az etikátlan lépések következményeit elneveztem” – mondja – „etikai lábnyomoknak – az ökológiai lábnyomok analógiájára”,¹⁵ és fel is sorolja ezeket a következményeket. Marad a kérdés, hogy csodaváró módon tétlenül szemléljük a történeteket, vagy cselekszünk is a leküzdésükért? Az előadó álláspontja egyértelmű: „Vigyázzunk arra, hogy az erkölcsi és a radikális rosszra ne úgy tekintsünk, mint a természetes rosszra, mint például a betegségre, elemi csapásokra vagy katasztrófákra. A természetes rosszon nem tudunk változtatni, de sohase adjuk fel az erkölcsi rosszal és annak gátlástalanul eluralkodott megjelenéseivel szemben a küzdelmet!”¹⁶ A minden irányból eluralkodni látszó ferdeségek hatásmechanizmusa olyan, mint amikor az indiai kígyóbűvölők tekintetükkel annyira lekötik áldozatukat, hogy az már moccanni sem képes. Ha valaki csak a rosszat szemléli, óhatatlanul a bűvöletének áldozatává válik, ezért oly fontos túllátni a pillanatnyi tapasztalatokon, és felismerni a kíváncsi gyermektekintetekben és a lánglelkű egyetemi hallgatók tudásvágyában azt a lehetőséget, amely teret enged a jó és a rossz különválasztásának. A tanításba vetett hiten, a tanítói szándék nemességén túl egy másik fontos személyi tényezőről sem szabad megfeledkezni, amelyet a már idézett előadó lényegre törően fogalmaz meg: „Etikát eredményesen csak felkészült, hiteles emberek tudnak oktatni. A hiteles nem hibátlant jelent, hanem jellemest. Tartsuk szem előtt, hogy a jellem annak a bizalomnak a csatlakozási pontja, amellyel a munkatársak a vezetőkhez, a hallgatók az oktatókhoz kapcsolódni tudnak!” Ilyenként az oktatónak kettős tanulási feladatnak kell eleget tennie, a szakmai felkészültségen, a tudományos tartalom és annak továbbadására vonatkozó módszertani fortélyok elsajátításán túl, folyamatosan tanulnia

¹⁴ TOMKA (2017), 24.

¹⁵ I. m. 28.

¹⁶ I. m. 33.

kell önmagát is, azaz folyamatos önvizsgálattal kell elemeznie és kordában tartania önmön indulatait és cselekedeteit.

Az itthoni példákkal párhuzamosan illik említést tenni arról, hogy ezekben az évtizedekben világszerte alakulnak szervezetek, születnek döntések, egyezmények, amelyek mind az akadémiai etika és integritás védelmét szolgálják, illetve az azt fenyegető veszélyeket próbálják kivédeni, időben elhárítani. Az európai országok számára a kutatás, oktatás és tudományos közlés etikai alapjainak a meghatározásában az egyik legmértékadóbb alapot az 1994-ben létrejött szervezet, az Európai Nemzeti Tudományos Akadémiák Szövetsége (ALLEA) biztosítja. A szövetség 59 tudományos akadémiát foglal magába, több mint 40, az Európai Tanácshoz tartozó országból. Már az alapításakor körvonalazódott egy kutatás-etikai kódex megalkotásának gondolata, amelyet sikerült is létrehozniuk és nemzeti nyelveken is hozzáférhetővé tenniük.¹⁷

Tantárgy születik

Az egyetemi oktatásban a megszokott jelenségek közé tartozik, hogy a világ változásainak függvényében újabb tantárgyak jelennek meg. Miért lenne ez másként az etika oktatása területén, amely épp azért felel meg rendeltetésének, hogyha képes a korának időszerű kérdéseire reflektálni.

Az *Akadémiai etika és integritás* tantárgyat a romániai felsőoktatásba egy 2018-as minisztériumi rendelet¹⁸ nyomán vezették be, alapszinten választható, mesteri és doktori

¹⁷ ALLEA (2018): *A kutatási integritás európai magatartási kódexe*. Berlin, ALLEA – All European Academies. https://www.allea.org/wp-content/uploads/2018/01/HU_ALLEA_A_kutatasi_integritas_europai_magatartasi_kodexe.pdf.

Angol nyelvű változat: <http://www.allea.org/wp-content/uploads/2017/05/ALLEA-European-Code-of-Conduct-for-Research-Integrity-2017.pdf> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.); az első változatot már 2011-ben kidolgozták.

¹⁸ *ORDIN Nr. 3131/2018 din 30 ianuarie 2018 privind includerea în planurile de învățământ, pentru toate programele de studii universitare organizate în instituțiile de învățământ superior din sistemul național de învățământ, a cursurilor de etică și integritate academică*: <https://www.edu.ro/sites/default/files/ordin%203131-2018docx.pdf>. Magyar fordításban: 3131/2018 számú, 2018. január 30-ai rendelet, amely elrendeli az *Akadémiai etika és integritás* tantárgy tanmenetbe iktatását a nemzeti felsőoktatási rendszer intézményei által szervezett egyetemi oktatási programok minden szintjén.

szinten kötelező módon. A radikális döntés közvetlen előzménye az előző években számos európai politikus plágiumbotránya, amely rámutatott arra, hogy ha közismert emberek körében ilyen sokan követtek el vétséget, akkor bizonyosan az akadémiai élet egészét káros magatartásmódok sora hatja át. Az akadémiai tevékenységek szintjén jelentkező hiátusok gyökerei azonban, mint fentebb láthattuk, jóval messzebbre nyúlnak. A válságkezelésben nemcsak az etikai kódex elhamarkodott alkalmazása okozhat rövidzárlatot, hanem egy tantárgy előkészület nélküli bevezetése is. A fenti rendelet a romániai felsőoktatási intézményeket tananyag, forrásirodalom szempontjából nem érte teljesen váratlanul, a tanerő tekintetében pedig helyzeti előnyben voltak azok az egyetemi karok, ahol az addigi tanmenetekben is szerepelt az etika tantárgycsomag, és saját tanerővel tudták lefedni az új tantárgy oktatását (pl. filozófia, teológia, szociális munka stb.).

A tananyag összeállítása szempontjából egyik kiindulási pont az erre vonatkozó jogszabályok figyelembevétele. Romániában 2003-ban jelent meg a 319-es,¹⁹ a kutatófejlesztő személyek státuszára vonatkozó törvény, amelyet 2004-ben a kutatási folyamatot szabályozó 206. számú törvény követett.²⁰ A fentiekkel összhangban alkották meg a felsőoktatási intézmények a saját jogszabályaikat. Egyetemünkön például külön dokumentumban rögzítették a szakmai tevékenységre vonatkozó köteleességeket és az etikai alapelveket²¹ minden olyan viselkedésre, cselekedetre vonatkozóan, amelyre törvény vagy közzégi szabályozás nem vonatkozik, de az érintettek tájékoztatása fontos lehet a felelősségteljes munkavégzéshez. A diszkriminatív, azaz kirekesztő, megbélyegző, esélyegyenlőséget sértő esetek kiküszöbölése végett külön útmutatót állítottak össze.²² Fontos

¹⁹ *LEGEA 319/2003 privind statutul personalului de cercetare-dezvoltare*. <https://legeaz.net/legea-319-2003-statut-personal-cercetare-dezvoltare/>. Magyar fordításban: 319/2003-as TÖRVÉNY, amely a kutató-fejlesztő státuszára vonatkozik.

²⁰ *LEGEA 206/2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare*. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/52457>. Magyar fordításban: 206/2004-es TÖRVÉNY, amely a helyes magatartásra vonatkozik a tudományos kutatás, a technológiai fejlesztés és az innováció terén.

²¹ *CODUL de etică și deontologie profesională al UBB*. https://www.ubbcluj.ro/ro/despre/organizare/files/etica/Codul_Etica_al_UBB.pdf. Magyar fordításban: A BBTE szakmai etikai és deontológiai KÓDEXE.

²² *DISZKRIMINÁCIÓMENTESSÉGI útmutató*, BBTE: https://www.ubbcluj.ro/hu/despre/organizare/files/Ghid-pentru-combaterea-discriminarii-UBB_HU.pdf.

tájékoztató pont a korábban már említett ALLEA dokumentum. A kutatási etikát szabályozó kódex az elején megfogalmaz négy olyan alapelvet, amelyeknek át kell hatniuk a kutatás, oktatás és közlés egész folyamatát. Már az alapelvek tömör magyarázata is jelzi, hogy mely cselekvési folyamatokat fognak érinteni az első fejezetben tárgyalt ún. jó kutatási gyakorlatok és az utána felsorolt ellenpéldák, azaz a kutatás integritását sértő eljárások. A következőkben ismertetjük röviden ezeket:

1. „*Megbízhatóság* a kutatás minőségének biztosításában, ami tükröződik a tervezésben, a módszertanban, az elemzésben és a források felhasználásában.”²³ A tudományos kutatás olyan célzott keresést jelent, amely egy előfeltételezésből, hipotézisből indul ki, de az mendemondává, mítosszá silányul, ha nem nyer bizonyítást. A tudósnak épp az a feladata, hogy hiteles források, megbízható mérések alapján, logikailag helytálló érvekkel keresse meg az igazat, és mind a részfolyamatok, mind a végeredmény hiteles legyen. Az alkotói kényszer, az eredményesség hajszolása nagy kísértést jelent, ezért a koholmányok, áltudományos módszerek alkalmazása és az eredmények manipulálása akár büntetőjogi következményekkel is járhatnak.

2. „*Becsületesség* a kutatások átlátható, tisztességes, átfogó és elfogulatlan módon történő kidolgozásában, végrehajtásában, bírálatában, jelentésében és kommunikálásában.”²⁴ Olyan alapelv, amelynek a kutatói, oktatói és közlési tevékenységek minden mozzanatában tetten érhetőnek kell lennie. A lopás, a csalás, a nemtelen eszközök egész arzenálja csábítja a haladni vágyó kutatót, de szakmai hozzáértése és emberi nagysága épp abban mutatkozik meg, hogy milyen következetességgel tud ezekre nemet mondani. Ez az az alapérték, amelyet a legkorábban tudatosítani kell az új nemzedék kutatóiban. Már az alapképzés első szemináriumi dolgozatai, vizsgák és záródolgozat készítésénél elengedhetetlen, hiszen aki diákként „eladja elsőszülöttségi jogát egy tál lencséért”,²⁵ azaz nemtelen eszközök árán szerez gyors sikert, az egy szégyenletes útvesztőbe sétál.

²³ ALLEA (2018), 4.

²⁴ Uo.

²⁵ Utalás a bibliai történetre, amelyben Ézsau csak éhségének gyors csillapítására tud gondolni, és könnyelműen elfogadja a felkínált főzeléket, és cserében hagyja, hogy testvére menjen be apjukhoz, és helyette magára vegye az apai áldást, ami az elsőszülöttségi jog, azaz egy életre szóló kiváltság elnyerésével egyenértékű (1Móz 25,29–34). A felkészülés időszakában a kisebb

3. „*Tisztelet* a kollégák, a kutatás résztvevői, a társadalom, az ökoszisztémák, a kulturális örökség és a környezet iránt.”²⁶ Az akadémiai életet és kutatást is átható verseny-szellemnek tagadhatatlanul sok a pozitív hozadéka, fokozza az eredményességet, de állandó odafigyelést igényel, mert alattomos mellékhatásként aláaknázhatja a tisztelet fogalmát. Fontos a siker, de nem bármi áron. A tisztelet hiányának számos formája és fokozata lehet. A kollégák iránti tisztelet hiánya könnyöklések, visszaélések, sértések és bántások, akár pszichoterror és mobbing kibontakozásában is megnyilvánulhat, és fenyegető az érintett személyekre nézve. A természethez és a kulturális értékekhez tiszteletlenül viszonyuló, az önös érdekei által vezérelt kutató pedig ösztársadalmi szempontból kártékony.

4. „*Elszámoltathatóság* az ötlettől a publikációig tartó kutatás, annak irányítása és szervezése, a képzés, a felügyelet és a mentorálás, valamint a kutatás tágabb hatásai terén.”²⁷ A kutatói tevékenység sohasem magánügy, de különböző érdekcsoportok saját üzletévé sem válhat. Ezért minden mozzanatának átláthatónak kell lennie, és a kutatónak időről időre számot kell adnia a cselekedeteiről, amiért semmi olyat nem tehet, amit később szégyellnie kellene, vagy ami miatt hamis sáfárnak minősülne.

A tantárgy kötelező bevezetésének évében román nyelven egyetemi tankönyv is megjelent, amely bőséges szakirodalmi hivatkozás segítségével dolgozza fel a kutatási etika és integritás kérdésköreit, a legfrissebb adatokat is beépíti, és a jogi rendelkezésekről is naprakész kimutatást közöl.²⁸ A szerzők az etika, moralitás általános kérdéseinek, munkamódszerének elméleti tisztázására is több fejezetet szentelnek. Ezzel azokat a hallgatókat is eligazítják, akik korábban semmilyen más etikai tantárgyat nem hallgattak. A kutatási

akadályok áthidalására kínáló becstelen eszközök (mások által megírt dolgozatok, puskázás a vizsgán, ferdítések, összeollózott szövegrészek a szakdolgozatban) végzetesen letéríthetik a becsületes kutatói pályáról a megcsúszott hallgatókat, vagy ami ennél is rosszabb, ezt a káros habitust viszik magukkal, és a későbbiekben hatványozott formában alkalmazzák ezeket az etikátlan eszközöket, eljárásokat.

²⁶ ALLEA (2018), 4.

²⁷ Uo.

²⁸ SOCACIU, Emanuel – VICĂ, Constantin – MIHAILOV, Emilian – GIBEA, Toni – MUREȘAN, Valentin – CONSTANTINESCU, Mihaela (2018): *Etică și integritate academică*. Bukarest, Editura Universității din București. 141–142. (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

etikával foglalkozó forrásirodalmat az ALLEA dokumentumban is megtalálják az érdeklődők.²⁹ Az angolul és németül értő hallgatóknak jól használható fogalmi szótár is rendelkezésre áll a kutatási etika tárgykörében.³⁰

A tantárgy szükségyszerű részei

A fogalmi tisztázások ennek a tantárgynak az oktatásában már csak azért sem kerülhetők ki, mert már a címében vannak olyan kifejezések, amelyeknek a teljes jelentéstartalmát meg kell értetni ahhoz, hogy a tantárgy céljai és az általa fejlesztett kompetenciák világossá váljanak.

A kifejezések megértésében a teológiai hallgatóknak egyik előnye, hogy etikát valószínűleg már korábban is tanultak. Az integritás fogalmával pedig dogmatika órán találkozhattak, hiszen az eredendő bűn kapcsán már megismerhették a latin kifejezést, a *status integritatis*, amely az eredeti igazság állapotát, bűneset előtti romlatlanságot jelenti a *status corruptionis*, azaz a bűnös, romlott létállapottal szemben.³¹ Az idegen szavak szótára szinonimák egész sorát adja meg a kifejezés fordítási lehetőségeiként – egyfelől: „összevonhatóság, egyesíthetőség”, másfelől: „érintetlenség, sértetlenség, feddhetetlenség, tisztesség, becsület”,³² de folytatható a sor az osztatlansággal, teljességgel. Mindez előre vetíti, hogy a tantárgyhoz tartozó tematikák között helye lesz azon eljárások, jogszabályok, szervezetek ismertetésének, amelyek az integritás biztosítását szavatolják az akadémiai életben (diszkrimináció és korrupció kizárása, esélyegyenlőség és felzárkóztatás biztosítása stb.) A fogalmi tisztázások rendjén azonban olyan meghatározás is szükséges, amely a kutatói, akadémiai munka szempontjából tisztázza a fogalmat, hiszen a sorra következő témakörök miéttjéért csak akkor fogják érteni a hallgatók. A kérdéssel szakszerűen foglalkozó egyik internetes oldalon az alábbi meghatározás olvasható: „Az integritás

²⁹ ALLEA (2018), 12–13.

³⁰ *Glossar für akademische Integrität – Bericht* (2018): Erasmus+ Projekt “European Network for Academic Integrity” (ENAI). https://www.academicintegrity.eu/wp/wp-content/uploads/2019/07/Glossary_german.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

³¹ SZÜCS Ferenc (2007): *Hitvallásismeret*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara. 33.

³² <https://idegen-szavak.hu/integrit%C3%A1s>.

szót a teljesség és konzisztencia értelmében használjuk. Egy ember akkor cselekszik integritással, ha amit tesz az vallott és kinyilvánított értékeivel összhangban van.”³³ A tömör megfogalmazást azért is érdemes ízlelgetni, mert holmi előírásokon, szabályokon túl arra az emberre irányítja a figyelmet, aki a vizsgált témakör legfőbb alánya.

A témakörök pontos meghatározásánál természetesen figyelembe kell venni a hallgatók tanulmányi szakaszát is, hiszen az alapképzésen még csak ismerkednek az akadémiai élet különféle vetületeivel, de már tudatosítaniuk kell az egyetem rendeltetését, a hivatásuk, küldetésük kérdéseit és a dolgozatírás, vizsgázás etikai vonatkozásait. A mesteriző hallgatók már a kutatás fejlettebb módszereit alkalmazzák, ezért az etikai szempontokra is jobban oda kell figyelniük, másrészt pedig az értelmiségiekre váró pálya küszöbén állnak, tehát szükségük lehet ezirányú tájékozódásra. A doktori iskolák hallgatói pedig a kutatást többnyire választott életformaként élik meg, ezért annak legapróbb mozzanataival kapcsolatban is ismerniük kell az etikai normákat és az integritás megőrzésének mikéntjét.

Az egyetemi oktatás mindhárom szakaszában fontos mintegy bajmegelőzőként a dolgozatírás, kutatás és publikálás területére vonatkozó kérdések tisztázása, nem pusztán a kutatómódszertanból ismert szabályok szintjén, hanem az etikum ok-okozati összefüggéseinek fényében is. A plágium kérdése találó példája annak, hogy ha csak kutatómódszertani szabályként hangzik el a tilalom, az még nem biztos, hogy integráns viselkedést eredményez minden hallgató felfogásában.³⁴ Ahogyan a későbbi zongoraművészek is ujjgyakorlatokkal kezdődik a pályafutása, úgy az elsőéves hallgató részéről is komoly teljesítmény, ha egy megadott témában összegyűjti az arra vonatkozó szakirodalom legsokatmondóbb idézeteit, de siralmas, amikor egy kutató öszülő fejjel sem képes többre, csupán mások gondolatainak összeollózására. Természetesen a kutatói pályára készülőkkel ezeket a kérdéseket is tisztázni kell, hiszen másfelől szorítja őket a rangos besorolású szaklapoknak az az elvárása, hogy az adatokat lábjegyzetben lehivatkozza, minél több forrást idézzon, építsen be a gondolatainak alátámasztására. Az elvárás rendjén is van addig, ameddig egyáltalán léteznek olyan saját gondolatok, amelyeket másoktól

³³ <https://www.integritasblog.hu/integritasfogalom/>.

³⁴ Lásd az olyan hallgató esetét, aki azt gondolja, hogy amennyiben nem a világhálóról vesz át „copy-paste” paranccsal szövegrészeket, hanem azokat saját kezűleg gépeli be, akkor az már nem számít plágiumnak, hiszen az ezt vizsgáló számítógépes programok nem ismerhetik fel.

vett érvekkel, kutatási eredményekkel is alá kell támasztani, de szájalmasak azok, az elvárások teljesítésének leple alatt keletkező fércmunkák, „izzadságszagú” publikációk, amelyek semmilyen önálló gondolatot nem tartalmaznak (mert a szerző nem mer ilyesmit megfogalmazni, vagy arra ugye ne is gondoljunk, hogy képtelen rá). Az utóbbi esetben jobb volna, ha az ilyen közlemények meg sem születnének, hiszen az olvasót is lefárasztja, kiizzasztja az olyan munkák olvasása, amelyekben semmi újumot nem talál, esetenként még egy saját szerkesztési ívet, lendületes gondolatfelfűzést sem. A dolgozatok bírálóinak is nagy a felelőssége ebben, hiszen ha csírájában nem semmisítik meg az ilyen módon gyártott dolgozatokat, akkor a szerzőjük a későbbiekben is azt hiszi magáról, hogy publikálásra alkalmas kutató, és folyamatosan fogja bombázni irományaival a szerkesztőségeket. Megelőzőként a jelen tantárgy oktatása során is helye lehet a kérdésnek.

A kutatói, akadémiai pályára készülők esetében olyan etikai normák megvitatása is célszerű, amelyekkel folyamatosan szembesülnek majd. Közismert, hogy az egyetemi standardok kemény munkára kötelezik az oktatókat, kutatókat. A fentiekben láttuk, hogy már rég észlelték az akadémiai életet is átható üzleti érdekek, versenyszellem megjelenését. Egyfelől a kötelező standardok, másfelől a teljesítőkényszer szorításában a kutató, oktató könnyen áldozatául eshet annak a kísértésnek, hogy akkor is célt érjen, ha a valóság nem fedi a mutatott képet. A régiek ezt úgy mondták, hogy „fenn az ernyő, nincsen kas”,³⁵ azaz hiányzik a felmutatott értékek aranyletétje. A kísértést az is fokozza, hogy képzések egész sora szól arról, hogy az ember miként adhatja el önmagát ügyes marketingfogásokkal minél értékesebbként; arculatépítők, tanácsadó cégek segítenek abban, hogy a vállalkozás, akár a kutatói pálya, sikeres legyen. Mindaddig nincs gond ezekkel a próbálkozásokkal, ameddig valóban a meglevő értékek megmutatása a cél, de azonnal etikai dilemmákat, integritást sértő tetteket eredményez, ha az önérvényesítésnek olyan formái nyilvánulnak meg, amelyek mások igaztalan megkárosítását eredményezik (pl. előléptetések, kitüntetések feltupírozott, hamis adatok által történő elnyerése esetén). Végtelen hiba lenne, ha a legújabb nemzedékek is magukkal hoznák a kommunista évek alatt szállóigeként terjedő mentalitást, az ún. hat „F” törvényét, amelynek a lényege az volt, hogy bármilyen gazemberséget el lehet követni a szabályok formai betartásának

³⁵ A szólásmondás a régi piacok korából idézett képet használja fel, olyan helyzetet ábrázol, amikor az árus hivalkodóan felhúzza maga fölé az ernyőt, de nem volt mit árulnia, hiányzott a portékával megrakott kas az ernyője alól.

leple alatt.³⁶ Az ilyen jellegű csúsztatások elkerülése végett vezették be a kutatási integritást szabályozó okiratokba az „autoplágium” fogalmát,³⁷ amikor egy szerző több címen jelenteti meg ugyanazt a tanulmányt vagy szövegrészt az eredeti megjelenés adatainak megnevezése nélkül. A publikációs lista bővítésének ez a módja etikátlannak, immár jogszabályba ütközőnek minősül, de az érdemhajzásnak vannak burkoltabb, de ugyanolyan etikátlan formái is. Felszeletelt közlésnek („salami publication”)³⁸ nevezik azt, amikor egy tematikáját, módszertanát és érdemi üzenetét tekintve egységes írást a szerzője a lehető legapróbb darabokra szelve publikál, hogy ezzel megszaportsa a publikációs listáján szereplő tételeket.

Természetesen a mindenkori jogszabályok, eljárások tartalmazhatnak joghézagokat vagy etikailag megkérdőjelezhető eseteket, amelyeket időről időre újra kell alkotni. A tudományometriai mérések terén is jelentkeznek kérdéses eljárások. Példának okáért számos internetes felület létezik, amely előnyös mérési eredményeket biztosít, mert úgy képezték ki, hogy a publikációkat számláló számítógépes programok felismerjék (ameddig más felületeken közölt írásokat nem), de ezekért alkalmanként sokat kell fizetni. Az idézettség kérdése is számos tisztázatlan kérdést vet fel, hiszen a hivatkozásokat számláló programok mind a cikk írójának, mind a szerkesztőnek beírják a megtalált hivatkozásokat, holott elsősorban a szerző munkája miatt idézték. Ugyanakkor az idézetszámláló programok nem tesznek különbséget a pozitív töltetű és az elmarasztaló kritikával illetett idézetek között, sőt, ha általuk „nem látott” módon jelenik meg pl. elismerő könyvre-cenzió, azt nem is számítják be. Ameddig a mérési adatokat, vizsgálati eredményeket közlő művekre rengetegen hivatkoznak, vagy a forráskiadványokra (pl. történelmi okiratok online vagy nyomtatott kiadványba szerkesztett változata), addig az elméleti okfejtéseket tartalmazó közlemények többségét nagyságrendekkel kevesebben idézik, ám ez még nem jelenti, hogy tudományos szempontból kevésbé értékesek, de az idézettségi hányados szempontjából szerzőik lépéshátrányba kerülnek. A szemfüles kereskedők on-

³⁶ Regula celor 6 „F-uri”: „fură frate fără frică, formele fie făcute”. Magyar fordításban: A hat „F” törvénye: „lopj, barátom, félelem nélkül, csak a formáságoknak tégy eleget”; az alliteráció megőrzésével így hangzana „ferdítsetek feleim félelmetlenül, fedezéskül formailag feddhetetlenül.

³⁷ *Glossar für akademische Integrität*, 11.

³⁸ Salami publication: <https://publicationethics.org/case/salami-publication> vagy: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3900084/>.

line programokat szerkesztettek, amelyekkel az akadémiai élet szereplőinek idézeteire vadásznak, és pénzért felkínálják a hálójukon fennakadt írások hozzáférhetőségét, hogy az idézett szerző boldogan bejegyezhesse életrajzába egy újabb hivatkozást.³⁹

A tantárgyban rejlő további lehetőségek

Az előző kellemetlen kérdéseket követően végre érdemes megvizsgálni azokat a témaköröket, amelyek lehetőséget kínálnak olyan építő üzenetek kifejtésére, amelyek tovább formálhatják a hallgatók hivatásszemélyiségét, és rendkívül hasznos útravalóval láthatják el a pályára lépőket.

A megbeszélésre méltó témák közé tartozik az egyetem rendeltetésének, társadalmi helyének a megvitatása. A rövid történelmi visszapillantás, az első egyetemalapítások, küldetésértelmezések ismertetését követően a beszélgetés fonalának meg kell érkeznie a jelenbe, hiszen minden tanulónemzedéknek meg kell értenie az egyetem lényegét. Az intézmény neve is beszédes, arra az egyetemességre utal, amely összeköti az egyes tudományterületeket, és a kultúraalkotás egységes mezejévé szélesíti. Jelenünk sok szempontból az atomizálódás korszaka, és nem csupán az emberi közösségeket jellemzi a nagyléptékű individualizálódási folyamat, hanem az egyes tudományterületek is egyre inkább elkülönülnek, sőt azon belül a kutatási területek is az önállósodás útját járják. Az utóbbi jelenséget részben igazolja az a tény, hogy akkora mennyiségű ismeret, tudás halmozódott fel a kutatási részterületek mindenikében, hogy emberileg lehetetlen is volna több területet azonos mélységben kutatni, átlátni. Ugyanakkor végzetes következményekkel járna, ha a tudomány, kultúra hatalmassá növekedett építményei között megszűnne az átjárás, mert ahogy például egy ökoszisztéma egészet, hálózatot képez, úgy a kultúra világa is csak akkor marad életképes, ha a látszatra teljesen különálló részek továbbra is kommunikálnak egymással, és kölcsönösen éltetik egymást. A tudományegyetemnek éppen az az egyik fontos rendeltetése, hogy a tudomány művelését oly módon

³⁹ A helyzet komikuma, hogy sok idézetvadászó program annyira felületes, hogy áliaszítások tömegével zaklatja a szerzőket. A tanulmány írója többször is kapott már olyan értesítést, hogy a felkínált írásban szerepeltek ugyan a neve betűi, de véletlenül sem hivatkoztak rá. (Pl. a program által felkínált írásban sokszor szerepelt a „típusok” kifejezés, és a számítógépes program az utolsó öt betűben felfedezte a szerző nevének betűit, és rá vonatkozó idézetnek vélte.)

gyakorolja, hogy közben a részek közötti átjárhatóságot is biztosítsa, és a kutatóiban és a jövő tudós, ill. értelmiségi nemzedékeiben a holisztikus látásmódot fejlessze. A saját területükön otthonosan mozgó kutatók mindig is nyitottak voltak az interdiszciplináris párbeszédre, hiszen tudják, hogy munkájuk eredményét csak az hitelesítheti, ha más viszonyítási rendszerek próbáját is kiállják.

A Református Tanárképző és Zeneművészeti Kar, és általában minden teológiai képzés hallgatói számára a fenti kérdés logikus folytatásaként lehet és kell is beszélni a teológia helyéről az egyetemen és a társadalomban. Tudomány és vallás kapcsolatának mára könyvtárnyi szakirodalma van, a konfliktushirdető és konfliktuskerülő modellek⁴⁰ egyaránt szerepelnek benne, de jelen esetben nyilván az utóbbi nyomvonalat követjük. Érdekes egy rövid visszapillantást szentelni a tudomány és teológia évezredes összefonódásainak a kutatói munka szempontjából, hiszen abban is két modell rajzolódik ki, egyfelől az egyház visszatartó, esetenként elnyomó szerepe, másfelől ahogyan új impulzusokat adott a tudomány fejlődésének, és bizonyos helyzetekben egészséges erkölcsi fékrendszerrel látta el. A protestáns hagyomány pozitív vonásainak a megismerése az új nemzedékek számára elsősorban azért fontos, hogy a jövőre nézve követendő példává váljon. A Kálvin emlékévek kapcsán a természettudományok iránt is elkötelezett debreceni teológus két könyvében is foglalkozik a reformátornál közvetlenül már megjelenő ösztönző erővel, amely a református teológia és tudomány viszonylatában később egyik alapvonás lesz. Kálvintól eredezteti azt a viszonyulási módot, mely szerint „... Isten teremtett világa és az emberi értelem egymással kongruens, azaz, azt szabad kutatni, kísérletekkel vallatni, mert ilyennek teremtette Isten a mindenséget az emberrel együtt.”⁴¹ A protestáns felekezetek a középkori egyházhoz viszonyítva a Sola Scriptura elvének érvényesítésével irányadónak és mércének tekintették a Szentírást, de lemondtak a Biblia misztifikálásáról, és abban sem többet, sem kevesebbet nem láttak, mint amit valóban hordozott. Alapos bibliaismeretük elégséges volt ahhoz, hogy a Szentírást többé nem alkalmazták a fejlődést gátló tekintély hitelesítéséhez, sőt felszabadították a tudomány és társadalom bizonyos kérdéseit a hamis biblicizmus ellenőrzése alól. „A Biblia tehát nem

⁴⁰ MCGRATH, Alister (2003): *Tudomány és vallás* (Eredeti címe: Science & Religion. An Introduction). Budapest, Typotex. 68–74.

⁴¹ GAÁL Botond (2003): *Az ész igazsága és a világ valósága, Az egzakt tudományok történelmi fejlődése keresztyén nézőpontból*. Debrecen, Hatvani István Teológiai Kutatóközpont, Debreceni Református Hittudományi Egyetem. 107. o.

szolgálhatott többé a természeti jelenségek magyarázatául, s ezzel elhárult az akadály a természet vizsgálata elől, sőt megnyílt az út a szabad vizsgálódás számára mind a természettudományokban, mind pedig a jogban, a társadalmi kérdésekben, a politikában és az élet minden területén egyaránt.”⁴² A reformáció korában és még hosszú évszázadokon át a tudományos kutatás és a teológia párhuzamos nyomvonalai között megmaradtak az egészséges párbeszédet biztosító átjárók. Az ember komolyan vette a teremtési rend szerint rá háruló mindkét feladatot (1Mózes 2,15), felbátorodott arra, hogy a kultúra révén tovább formálja, szepítse, és művelje az Isten által teremtett világot, és a teológia állandó figyelmeztetésére hallgatva igyekezett őrizni is azt, azaz kíméletesen bánni vele. „Technikatörténeti tény, hogy a modern világ csúcstechnikái a keresztyén Nyugaton fejlődtek ki.... A technika Max Weber szerint éppen azért indult Európában és Amerikában lendületes fejlődésnek, mert itt következett be a világ »varázstalanítása«, megfosztása a varázslástól.”⁴³ A felvilágosodást követően a kutatásban olyan új irányvonalak is megjelentek, amelyek mára teljesen eltávolodni látszanak a teológiától, vagy mégsem? Amennyiben a kutató lóellenzővel a szemén halad az útján, könnyen megtörténhet, hogy elfeledkezik az alapvető erkölcsi értékekről, és megszállottként követi saját céljait, próbálja megvalósítani mindazt, ami technikailag lehetséges, még ha nem is volna etikus. Több kortárs szakember éppen abban látja a teológia szerepét a tudományegyetemen, hogy felkínálja azokat a gondolati utakat, amelyeken keresztül a tudományok művelői létfontosságú etikai kitekintéseket nyerhetnek. „A zsidó–keresztyén hagyomány efféle teológiai elgondolásai (...) sikeresen háríthatják el azt az egyre inkább elharapózó és legalább ugyanennyire végzetes erőfeszítést, hogy eltűnjék a teremtő és teremtés közti különbség, s így akadályozhatják meg a homo faber kegyetlen, önhatalmú trónra lépését.”⁴⁴ Teológusok gyakran tagjai az egyetemek etikai és bioetikai bizottságainak, amelyek arra hívták, hogy az egyébként önálló utat járó kutatás váltóit átállítsák, ha veszélyt észlelnek.

⁴² GAÁL Botond (2010): *Kálvin ébresztése, A reformátor teológiai öröksége az egyetemes tudományművelés nézőpontjából*. Debrecen, Hatvani István Teológiai Kutatóközpont, Debreceni Református Hittudományi Egyetem. 119. o.

⁴³ BIRKÁS Antal – SZTRÓKAY Edit – BÉKEFY Lajos (2015): *Képzés, kultúra, technika, információs etika*, In: Békefy Lajos – Birkás Antal (szerk.): *Napjaink dilemmái – Protestáns válaszok – Szociáletikai kézikönyv mindenkinek*. Budapest, Brankovics István Alapítvány. 105–126. 123.

⁴⁴ MARKSCHIES, Christoph (2006): *Protestáns teológia az egyetemen*, In: HUBER, Wolfgang (szerk.): *Milyen a jó teológia?* (Eredeti címe: Was ist gute Theologie? Stuttgart, Kreuz Verlag, 2004). Budapest, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. 97–110. 103–104.

A tapasztalt római katolikus teológus, Nyíri Tamás nem csupán az egyetemi intézményeken belül működő teológiák, de az egyház egésze részére feladatként határozza meg a figyelmeztetés feladatát. „Az egyháznak az a feladata, hogy figyelmeztesse a tudományokat saját határaikra (...) Az egyháznak állandóan hivatkoznia kell ebben a párbeszédben az emberi transzcendenciára, mert az a tény, hogy az ember kizárólag kémia és fiziológia által nem érti meg önmagát, határt szab ezeknek a tudományoknak is.”⁴⁵ A teológia, miközben rámutat az emberi tudás végességére, felmutatja az emberi lét Isten végtelenségébe ágyazódó, e világon túlmutató mivoltát, amelynek nyilván minden pillanatban vissza kell hatnia az ember tér és idő korlátai közötti létállapotára, arra a módra, ahogyan önnön egzisztenciáját megéli, hogy visszaélés helyett megőrizze méltóságát.

A tantárgynak az egyes emberekkel is foglalkoznia kell, hiszen az egyetem a kutatói, oktatói munka mentén egyik legfontosabb célját éppen azáltal valósítja meg, hogy ifjú nemzedékek egész sorát készíti fel valamilyen pályára. A szakirányokat, a későbbi foglalkozásokat tekintve óriási a választék, de mindegyiknek közös nevezője az értelmi-ségi létben határozható meg. Az egyetem a szaktudás színvonalas oktatását vállalja fel, de ezzel párhuzamosan fel kell a hallgatóit készítenie arra, hogy tudásukat ne tekintsék öncélnak, hanem a maguk rendjén legyenek képesek a közösség, a társadalom javára fordítani. A teológiát tanulók számára különösen is fontos az utóbbi szempont, ezért hangsúlyos a képzésük folyamán az érett hivatáscsere kialakítása. A jövő vallásánárainak például olyan hiteles tanáregyéjségekké kell válniuk, akik mind erkölcsi tartásuk, mind szaktudásuk szempontjából képesek lesznek arra, hogy beálljanak abba a protestáns iskolai hagyományba, amelyben a jó tanár kulcsszerepet játszik. A kortárs lutheránus szakember szavait minden tanárjelöltnek tudatosítania kell magában ahhoz, hogy a nagy feladatra felkészüljön: „... a protestáns egyházak számára a keresztyén nevelés fontos összetevője a felelősségteljes személyes szabadságra nevelés. Vagyis az evangélikus iskola ne előre elkészített válaszokat adjon, és ne csak kész gondolati sémákat tanítson meg a diáknak, hanem önálló, elemzésre képes, kritikus, de építő – saját világképet is felépíteni képes – fiatalokat neveljen intézményeiben.”⁴⁶ A fenti ideális tanítási, nevelési mód megvalósításának fontos alapfeltétele, hogy a tanár maga is szabad ember legyen, olyan ízig-

⁴⁵ NYÍRI Tamás (1996): *A keresztyén ember küldetése a világban*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 181. o.

⁴⁶ KODÁCSY-SIMON Eszter (2015): Miért tart fenn az egyház Iskolát? In: Szabó Lajos (szerk.): *Teológia és oktatás*. Budapest, Luther Kiadó. 184–204. 199.

vérig értelmiségi, aki nem csupán okos, hanem bölcs ember is, aki mindig túllát a tények, információk halmazán, és képes észrevenni az összefüggéseket, analógiákat, és megfelelő következtetésekre jut. Az értelmiségi lényegét sokféleképpen megfogalmazták már; ezúttal Karácsony Sándor egyik neves követőjének a mestere pedagógiai nézeteivel összhangban álló meghatározását vesszük át: „Az én szótáramban értelmiséginek lenni azt is jelenti: döntésképes az illető. És csak meggyőződése szerint cselekszik. A meggyőződéséről persze hallgathat. Ahogy az Igazságról hallgatott Jézus Pilátus előtt. Ezzel együtt erősen elkötelezettnek tűnt. (Bár kétségtelen, elsősorban nem értelmiségi volt.) Mindenesetre, egy értelmiségi nem hazudhat. A szofokrata, a lélekszerinti professzor pedig végképp nem.”⁴⁷ Az előbbi meghatározás azért fontos a kutatott kérdés szempontjából, mert szinkronban van azzal, amit az integritás megőrzéséről korábban is láthattunk. Szakmai ismereteket bárki elsajátíthat, értelmi síkon sokan eljuthatnak az etikailag helyes lépések ismeretéig is (lásd kódexek, jogszabályok tartalmi ismerete), de az igazi értelmiségit az különbözteti meg az előzőektől, hogy helyesen dönt és cselekszik. Az ilyen embernek szívébe írt valóság a jó, a helyes és a szép.

Összegzés

A leírtak alapján világos, hogy az utóbbi évtizedekben számos vészjelző tanulmány mutatott rá arra, hogy a kutatói, oktatói és közlési tevékenységek integritása sok rendben sérült, és hathatós intézkedésekre volna szükség az orvoslásukhoz. A kutatási etika eróziójáról szóló látetelet valóban követték a válságkezelő lépések: szervezetek alakultak, irányelveket, kódexeket, jogszabályokat fogalmaztak meg és próbáltak foganatosítani. A romániai intézkedések egyike az *Akadémiai etika és integritás* tantárgy kötelező bevezetése az egyetemi tanmenetekbe. Jelen tanulmány tájékoztató jelleggel ismertette a tantárgyhoz szükségszerűen hozzátartozó témaköröket, de legfontosabb célja az volt, hogy a tantárgy témaköreit a teológiai karok sajátos helyzetéhez igazítsa. Ilyenként bemutatta azt a lehetőséget, ahogyan a kötelező tantárgy szabadságot nyújt arra, hogy a teológia értelmét, egyetemen és társadalomban betöltött szerepét tudatosítsa a hallgatók körében. Végül

⁴⁷ DEME Tamás (1996): Nevelni engedni – értelmiségi gőg nélkül, „istenbölcseivel”, In: Jancsó Kálmánné – Kelemenné Farkas Márta – Korzenszky Richárd (szerk.): *Evangeliumi nevelés Lélekben és Igazságban*. Pannonhalma, Bencés Kiadó és Terjesztő Kft. 153–162. 161.

felmutatta annak lehetőségét is, hogy a tantárgy keretei közé jól beilleszthető az értelmiségi lét tisztázása, értelmezése. Az igazi értelmiségi egyik legfontosabb alapvonása a szabad döntés képessége, pontosabban a meggyőződése szerinti eljárás választásának képessége. Az utóbbi a tantárgy fő céljával annyira összhangban van, hogy kissé sarkítva elmondhatjuk: *Az Akadémiai etika és integritás* tantárgy célja a hallgatókat segíteni abban, hogy ilyen értelmiségivé növekedjenek.

Felhasznált irodalom

Könyvek, tanulmányok

- BIRKÁS Antal – SZTRÓKAY Edit – BÉKEFY Lajos (2015): Képzés, kultúra, technika, információs etika, In: Békefy Lajos – Birkás Antal (szerk.): *Napjaink dilemmái – Protestáns válaszok – Szociáletikai kézikönyv mindenkinek*. Budapest, Brankovics István Alapítvány. 105–126.
- BÖLCSKEI Gusztáv (2013): Mennyiben európai a magyar teológia? In: *Collegium Doctorum*, <http://dc.reformatus.hu/data/2014/07/12/dc2013.pdf>. 33–42. (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).
- CSERNABURCZKY Ferenc (2017): A pedagógusokkal szembeni etikai elvárások a református köznevelésben, In: *Magyar Református Nevelés – Református pedagógiai folyóirat*. 2017/1. 56–66. <http://refpedi.hu/mrn2017/01/> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).
- DEME Tamás (1996): Nevelni engedni – értelmiségi gög nélkül, „istenbölcseivel”, In: Jancsó Kálmánné – Kelemenné Farkas Márta – Korzenszky Richárd (szerk.): *Evangeliumi nevelés Lélekben és Igazságban*. Pannonhalma, Bencés Kiadó és Terjesztő Kft. 153–162.
- FENYŐ Béla: A tudományos etika és az egyetemi oktatók (*Minerva*, 1989. nyár–ősz), In: *Magyar Tudomány*. 1990/8. 982–985. http://real-j.mtak.hu/146/1/MATUD_1990.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).
- FÓRIS Ágota (2012): Írott és íratlan szabályok a kutatásban – a kutatói etika, In: Sepsí Enikő (szerk.): *Tudomány és etika. Studia Caroliensia*. Budapest, KRE–L’Harmattan Kiadó. 203–218. ISSN 1419-1334, http://real.mtak.hu/27020/1/Foris_2013_A%20kutat%C3%B3i%20etika....pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).
- GAÁL Botond (2003): *Az ész igazsága és a világ valósága, Az egzakt tudományok történelmi fejlődése keresztén nézőpontból*. Debrecen, Hatvani István Teológiai Kutatóközpont, Debreceni Református Hittudományi Egyetem.

- (²2010): *Kálvin ébresztése, A reformátor teológiai öröksége az egyetemes tudományművelés nézőpontjából*. Debrecen, Hatvani István Teológiai Kutatóközpont, Debreceni Református Hittudományi Egyetem.
- GLIGOR János (2008): A tudományos kutatás és a publikálás etikai kérdéseiről, In: *Hadtudomány*. 18, 3–4. 140–152. Online változat: <https://docplayer.hu/17763058-A-tudomanyos-kutatas-es-a-publikalas-etikai-kerdeseirol.html> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).
- HEGEDŰS Lóránt (1996): Hit, erkölcs, nevelés, In: Jancsó Kálmánné – Kelemenné Farkas Márta – Korzenszky Richárd (szerk.): *Evangeliumi nevelés Lélekben és Igazságban*. Pannonhalma, Bencés Kiadó és Terjesztő Kft. 7–18.
- KODÁCSY-SIMON Eszter (2015): Miért tart fenn az egyház Iskolát? In: Szabó Lajos (szerk.): *Teológia és oktatás*. Budapest, Luther Kiadó. 184–204.
- MARKSCHIES, Christoph (2006): Protestáns teológia az egyetemen, In: HUBER, Wolfgang (szerk.): *Milyen a jó teológia?* (Eredeti címe: Was ist gute Theologie? Stuttgart, Kreuz Verlag, 2004). Budapest, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. 97–110.
- MCGRATH, Alistair (2003): *Tudomány és vallás* (Eredeti címe: Science & Religion. An Introduction). Budapest, Typotex.
- NYÍRI Tamás (³1996): *A keresztény ember küldetése a világban*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- SOCACIU, Emanuel – VICĂ, Constantin – MIHAILOV, Emilian – GIBEA, Toni – MUREȘAN, Valentin – CONSTANTINESCU, Mihaela (2018): *Etică și integritate academică*. Bukarest, Editura Universității din București (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).
- SZONTAGH Pál (2017): Erkölcs, jog, hivatásetika, pedagógussetika – protestáns kitekintéssel, In: *Magyar Református Nevelés – Református pedagógiai folyóirat*. 2017/1. 35–48. <http://refpedi.hu/mrn2017/01/> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).
- SZÜCS Ferenc (²2007): *Hitvallásismeret*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara.
- TOMKA János (2017): Kell-e etikát tanítani? In: *Magyar Református Nevelés – Református pedagógiai folyóirat*. 2017/1. 15–33. <http://refpedi.hu/mrn2017/01/> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

Jogi dokumentumok

- ALLEA (2018): *A kutatási integritás európai magatartási kódexe*. Berlin, ALLEA – All European Academies. https://www.allea.org/wp-content/uploads/2018/01/HU_ALLEA_A_kutatasi-integritas_europai_magatartasi_kodexe.pdf. Angol változat: <http://www.allea.org/wp-content/uploads/2017/05/ALLEA-European-Code-of-Conduct-for-Research-Integrity-2017.pdf> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

CODUL de etică și deontologie profesională al UBB.

https://www.ubbcluj.ro/ro/despre/organizare/files/etica/Codul_Etic_al_UBB.pdf.

DISZKRIMINÁCIÓMENTESSÉGI útmutató. BBTE: https://www.ubbcluj.ro/hu/despre/organizare/files/Ghid-pentru-combaterea-discriminarii-UBB_HU.pdf.

ETIKAI KÓDEX: A Magyarországi Református Egyház közoktatási intézményeiben dolgozó pedagógusok számára. Országos Református Tanáregyesület (ORTE), 1998. Online változat: <https://docplayer.hu/3536351-Etikai-kodex-a-magyarorszag-i-reformatus-egyhaz-kozoktatasi-intezmenyeiben-dolgozo-pedagogusok-szamara-orszagos-reformatus-tanaregyesulet-orte-1998.html> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

Glossar für akademische Integrität – Bericht (2018): Erasmus+ Projekt “European Network for Academic Integrity” (ENAI) https://www.academicintegrity.eu/wp/wp-content/uploads/2019/07/Glossary_german.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2021. szeptember 30.).

LEGEA 206/2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/52457>.

LEGEA 319/2003 privind statutul personalului de cercetare-dezvoltare, <https://legeaz.net/lege-319-2003-statut-personal-cercetare-dezvoltare/>.

ORDIN Nr. 3131/2018 din 30 ianuarie 2018 privind includerea în planurile de învățământ, pentru toate programele de studii universitare organizate în instituțiile de învățământ superior din sistemul național de învățământ, a cursurilor de etică și integritate academică: <https://www.edu.ro/sites/default/files/ordin%203131-2018docx.pdf>.

Internetes források

<https://idegen-szavak.hu/integrit%C3%A1s>.

<https://www.integritasblog.hu/integritasfogalom/>.